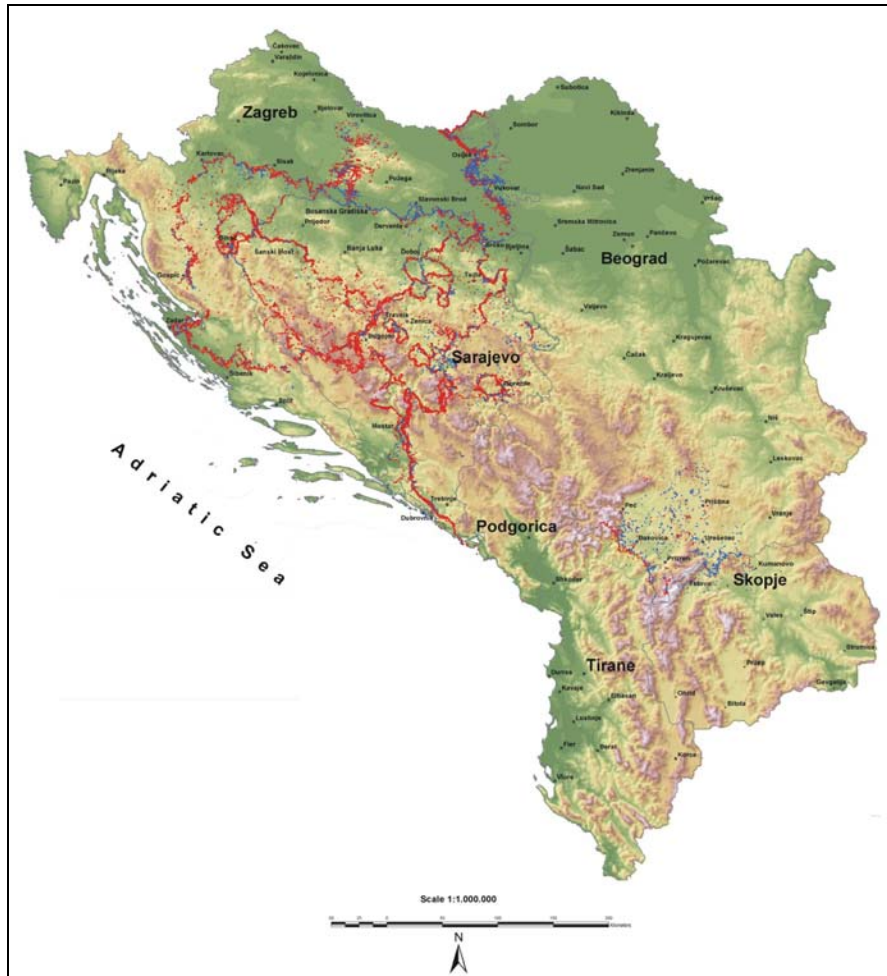

Komparativna analiza razminiranja na Balkanu:

Zaključci izveštaja Landmine Monitor Report 2007

Beograd, 12. novembar 2007.

Suzana Srnić Vuković

Uvod

Ovaj izveštaj usmeren je ka napretku ostvarenom u čišćenju terena od mina i eksplozivnih ostataka rata na Balkanu. Pokriva Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku, Makedoniju, Crnu Goru i Srbiju (uključujući pokrajinu Kosovo). Čišćenje protivpešadijskih mina sa miniranih površina obaveza je prema Sporazumu o zabrani upotrebe protivpešadijskih mina čije su potpisnice sve ove države. Kratak pregled planiranja, primene i upravljanja različitim programima za razminiranje zasnovan je na podacima koje je prikupio *Landmine Monitor* za celu 2006. godinu i prvu polovinu 2007. godine. Detaljni izveštaji o svakoj od zemalja Balkana mogu se naći u izveštaju *Landmine Monitor Report 2007* (www.icbl.org/lm).

Mine i eksplozivni ostaci rata na Balkanu

Zagađenost minama na Balkanu nasleđe je sukoba iz 90-ih povezanih sa raspadom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Čak i u Albaniji, iako nije bila deo Jugoslavije, minski problem je i dalje vezan za jugoslovenske krize, naročito oružani sukob na susednom Kosovu 1998-2000. godine kada je jugoslovenska vojska postavila minska polja duž granice sa Albanijom. Sve strane u jugoslovenskom sukobu postavljale su mine, uglavnom na linijama konfrontacije i u pograničnim područjima.

Kao rezultat toga, **Bosna i Hercegovina** i **Hrvatska** se još uvek suočavaju sa znatnim problemom koji uzrokuju protivpešadijske i protivoklopne mine. Za razliku od njih, **Albanija** i **Makedonija** suočavaju se uglavnom sa neeksplozivnim ubojitim sredstvima (NUS), a **Srbija**, **Crna Gora** i **Kosovo** sa submunicijom iz kasetnih bombi.

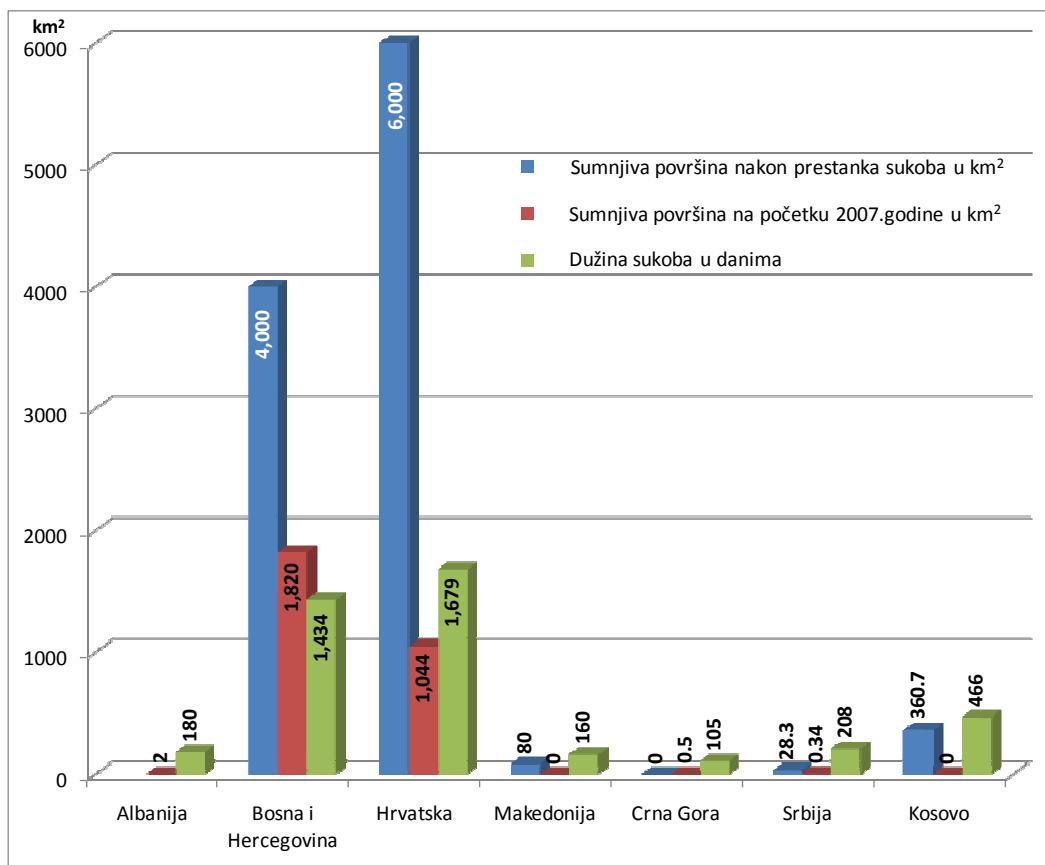
Ne zna se tačno koliko je još zemljišta zagađeno. Procene vlada sedam zemalja ukazuju na to da je skoro 3,000 km² zagađeno minama i eksplozivnim ostacima rata (ERW, koji obuhvataju i neeksplozivna ubojita sredstva i napuštenu municiju). Kao što pokazuje Tabela 1, sumnjive površine se uglavnom nalaze u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, iako će se verovatno pokazati da je pravi obim zagađenosti u obe države daleko manji od sadašnjih procena. **Centar UN-a za uklanjanje mina na Kosovu (UNMIK)** nije dostavio procenu sumnjive površine u km², identifikujući samo broj opasnih područja (58), tako da ukupna procenjena veličina preostale zagađene površine nije poznata.

Tabela 1: Veličina preostale sumnjive površine

	Procena veličine sumnjive površine km ²
Albanija	2
Bosna i Hercegovina	1.820
Crna Gora	0,5
Hrvatska	1.044
Makedonija	0
Srbija	3,5

Nedostatak zapisnika o postavljanju mina tokom sukoba u regionu još više je zakomplikovao rad na razminiranju, primoravajući ugrožene zemlje da ulože znatne napore u izviđanja kako bi efikasnije izvršile redukciju površine i usmerile dragocena sredstva na čišćenje površina koje su stvarno zagađene.

U većini zemalja na Balkanu obim zagađenosti je tesno povezan sa trajanjem sukoba koji se tamo dešavao, kao što ilustruje mapa zagađenosti na naslovnoj strani.¹ Makedonija je izuzetak, sa većim obimom sumnjive površine nego Srbija, jer iako je sukob u Srbiji trajao duže, karakterisali su ga uglavnom vazdušni udari bez direktnog sukoba između kopnenih snaga.

Slika 1: Poređenje dužine sukoba sa veličinom zagađene površine²

Iako su sukobi na Balkanu okončani pre 13 godina, mine i eksplozivni ostaci rata i dalje ozbiljno utiču na bezbednost ljudi i ekonomski razvoj regiona. Sve u svemu, ukupan broj žrtava u regionu je znatno smanjen, ali u Bosni i Hercegovini broj je udvostručen u 2006. godini u poređenju sa prethodnom godinom (35 žrtava u 2006. godini i 19 žrtava u prethodnoj godini, pola od toga poginulih). Na Kosovu i u Hrvatskoj broj žrtava je ostao nepromenjen (mada veoma mali: Kosovo je imalo 11, a Hrvatska 12 žrtava u 2006. godini, od toga po jedan smrtni slučaj u obe zemlje). Većina nesrećnih slučajeva dogodila se u obeleženim minskim područjima gde su ljudi koji su učestvovali u ekonomskim aktivnostima često ignorisali znakove upozoravanja.

Komparativni učinci zemalja u razminiranju

Sporazum o zabrani upotrebe mina zahteva da Države potpisnice završe čišćenje svih protivpešadijskih mina u miniranim područjima pod njihovom jurisdikcijom ili kontrolom što je pre moguće, najkasnije 10 godina od godine kada su postale potpisnice ovog sporazuma. Četiri zemlje na Balkanu će ispuniti rokove za čišćenje u 2010. godini ili pre, ali od šest zemalja samo je Makedonija objavila da je ispunila Član 5. a još dvije zemlje sa relativno niskim nivoima zagađenosti (**Albanija i Crna Gora**) sigurne su u ispunjenje svojih rokova (*vidi Tabelu 2*).

Tabela 2: Rokovi po Članu 5. za Države potpisnice na Balkanu

	Rokovi po Članu 5.
Albanija	1. avgust 2010.
Bosna i Hercegovina	1. mart 2009.
Crna Gora	28. juni 2016.
Hrvatska	1. mart 2009.
Makedonija	1. mart 2009.
Srbija	1. mart 2014.

Razminiranje na Balkanu obavljaju demineri ručnom metodom u kombinaciji sa mašinama za razminiranje i timovima sa psima za otkrivanje mina, a dolaze iz vladinih agencija, nevladinih organizacija (NVO) i komercijalnih kompanija. Nekoliko deminerskih organizacija aktivno je u više zemalja.³ Iako zemlje na Balkanu imaju kapaciteta da povećaju stopu čišćenja, finansijska ograničenja zadržala su produktivnost u regionu na otprilike istom nivou od pre tri godine, dok mnogi radnici iz oblasti protivminskog delovanja traže prilike za zaposlenje van regiona.

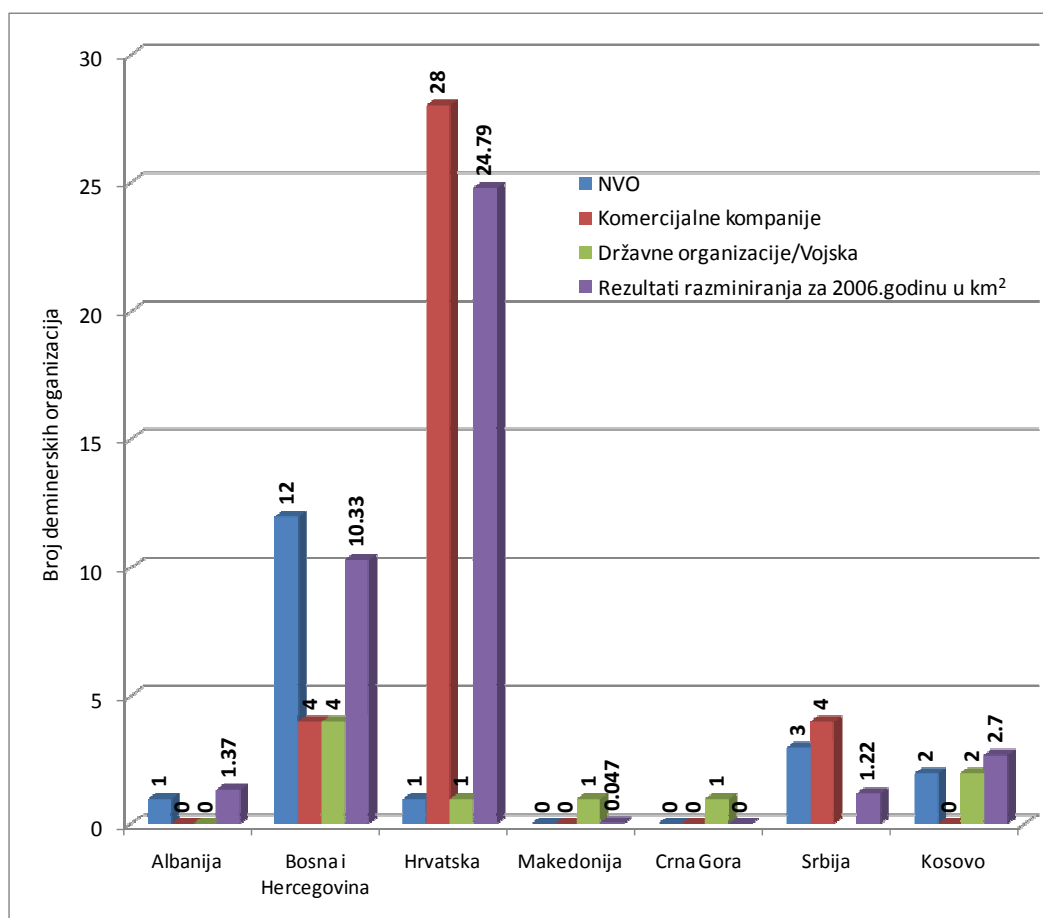
U 2006. godini zemlje na Balkanu očistile su ukupno 17 km² površine zagađene minama i kasetnim bombama, ali više od polovine te površine (9.5 km²) zabeleženo je samo u jednoj državi, Hrvatskoj (*videti sliku 3*). U 2007. godini, **Bosna i Hercegovina** je, u nastojanju da poveća efikasnost počela sa revizijom svoje strategije protivminskog delovanja za 2007-2010. godinu. Nova strategija će prilagoditi prioritete na osnovu nove procene ugroženih zajednica. Za Hrvatsku, Hrvatski centar za razminiranje će, po usvajanju novih kriterijuma za postavljanje prioriteta, sačiniti trogodišnji plan za 2008-2010. godinu takođe sa ciljem da poveća efikasnost. Srbija započinje izviđanje površina zagađenih kasetnim bombama i nakon toga će sačiniti plan sa ciljem da sve mine i kasetne bombe budu očišćene do 2012.⁴

Pri sadašnjoj brzini razminiranja, međutim, Balkan će se i dalje suočavati sa minskim problemom narednih 70 godina. Države tvrde da imaju dovoljno obučenog kapaciteta za rad i da finansiranje ostaje glavna prepreka njihovom napretku. Za 2006. godinu, Landmine Monitor procenjuje da su međunarodni donatori obezbedili zemljama na Balkanu oko 33.7 miliona dolara, što predstavlja sličan iznos u odnosu na prethodnu godinu, ali u slučaju Hrvatske predstavlja pad od 31 procenta (*vidi Tabelu 3*). Kako god, nedostatak finansijskih sredstava pretili naporima regiona da ispuni obaveze prema Sporazumu o zabrani upotrebe mina.

Tabela 3: Finansiranje protivminskog delovanja u 2005. i 2006. Godini (USD)

	2005	2006
Albanija	5.316.712,00	3.656.363,00
Bosna i Hercegovina	15.262.225,00	18.764.851,00
Crna Gora	35.818,00	176.182,00
Hrvatska	9.491.287,00	6.543.964,00
Kosovo	1.895.252,00	2.007.518,00
Makedonija	30.000,00	52.682,00
Srbija	1.490.104,00	2.552.291,00
Ukupno USD:	33.521.398,00	33.753.851,00

I danas, čišćenje je usmereno na kuće i okućnice iako se glavni minski problem nalazi na poljoprivrednom zemljištu i površinama pod šumom. Kako bi se obezbedilo da razminiranje potpomaže potrebe razvoja lokalnog stanovništva, zahtevaju se nove strategije. Veća primena postavljanja prioriteta "od dna ka vrhu", gde opštine daju prioritet čišćenju na osnovu izraženih potreba ugroženih zajednica, dovela bi do bolje upotrebe dragocenih resursa.

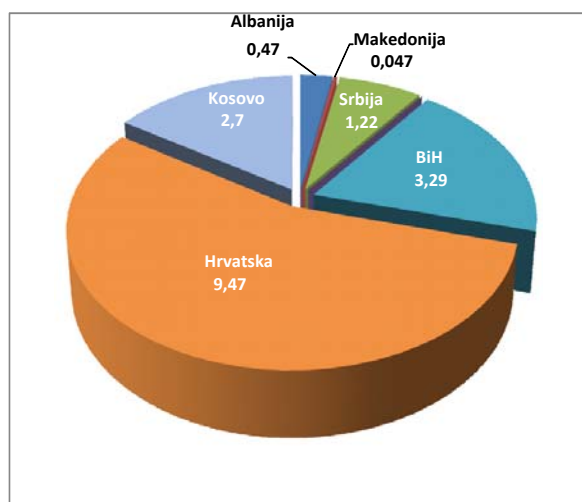

Slika 2: Broj različitih deminerskih organizacija i rezultati razminiranja u 2006. godini po državi/teritoriji

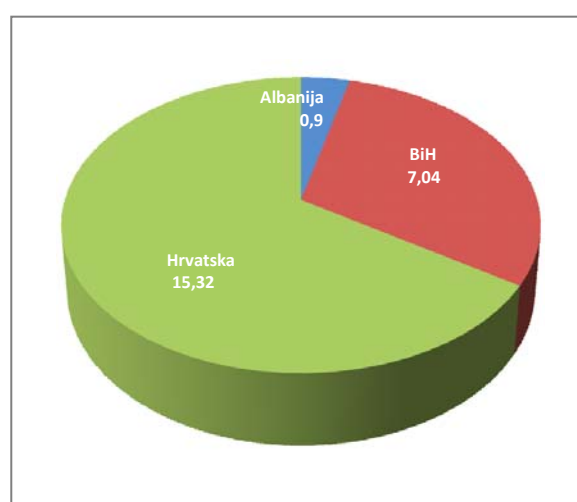
Ograničeni resursi i preteći rokovi za završetak čišćenja ohrabрили su zemlje na Balkanu, naročito one sa najvećim problemom sa minama i eksplozivnim ostacima rata, da pristupe redukciji i isključivanju površine različitim oblicima izviđanja. To su procedure za prikupljanje i evaluaciju podataka kako bi se bolje definisala površina koja je ili nije stvarno zagađena i kako bi se time sredstva za čišćenje efektivnije rasporedila. Pored čišćenja, tri države redukovale su gotovo 23 km² prethodno sumnjive površine u 2006. godini, najveći deo u Hrvatskoj (15 km²), Bosni i Hercegovini (7 km²) i Albaniji (manje od 1km²).

Bosna i Hercegovina, pored operacija čišćenja i tehničkog izviđanja, čini značajne napore kako bi ponovo procenila opasnost, veličinu, oblik i karakteristike sumnjive rizične površine kroz različite oblike izviđanja. Kao dodatak rezultatima čišćenja i tehničkog izviđanja, BHMACH izveštava da je u 2006. godini smanjena veličina sumnjive površine u Bosni i Hercegovini kroz, kako ga oni nazivaju, "sistematsko" izviđanje, za 228,9 km². Kao deo svog plana za 2007. i 2008. Godinu, Bosna i Hercegovina će uposliti do osam izviđačkih timova kako bi pojačala aktivnosti redukcije sumnjive površine koja se nalazi u blizini bivših linija razdvajanja.⁵

Srbija je u procesu priprema za generalno izviđanje koje će uskoro početi, s obzirom da je, od završetka ovogodišnjeg izdanja *Landmine Monitor*, NATO počeo da dostavlja Srbiji podatke o vazдушnim udarima tokom sukoba 1999.⁶ Crna Gora je, u saradnji sa Hrvatskim centrom za razminiranje (HCR), takođe obavila izviđanje na sumnjivim površinama kako bi pripremila operacije za razminiranje. Hrvatska je obavila generalno izviđanje (osnovna procena lokacije zagađenih površina i tip eksplozivne opasnosti koju sadrže) na 76 procenata sumnjive teritorije u 2006. godini. Kao rezultat toga, sumnjiva površina redukovana je za 78 km². Centar za testiranje, razvoj i obuku (CTRO) Hrvatskog centra za razminiranje vrši eksperiment koristeći pčele za redukciju površine. Trenutno, pčele se uglavnom koriste za proveru površina koje su demineri već očistili u slučaju da neke mine nisu prevideli.⁷

Slika 3: Rezultati čišćenja u 2006. u km²

Slika 4: Redukcija površine u 2006. u km²

Operacije izviđanja uglavnom obavljaju vladina tela, obično preko nacionalnih centara za razminiranje. Tokom izviđanja, izvođači su odgovorni za obeležavanje sumnjivih površina. Ograđivanje površina koje se ne mogu očistiti tokom specifične operacije razminiranja obično je odgovornost deminerske organizacije koja obavlja operacije razminiranja u blizini. U Hrvatskoj, međutim, vlada je prenela odgovornost za obeležavanje na Hrvatski centar za razminiranje. Sve zemlje na Balkanu se i dalje suočavaju sa problemom da znakove upozoravanja na opasnosti od mina uklanja lokalno stanovništvo ili ih uništavaju oštre vremenske prilike. Da bi prevazišla ovaj problem, Hrvatska usvaja nove metode obeležavanja u udaljenim područjima, kao što je crtanje znakova upozoravanja po stenama.

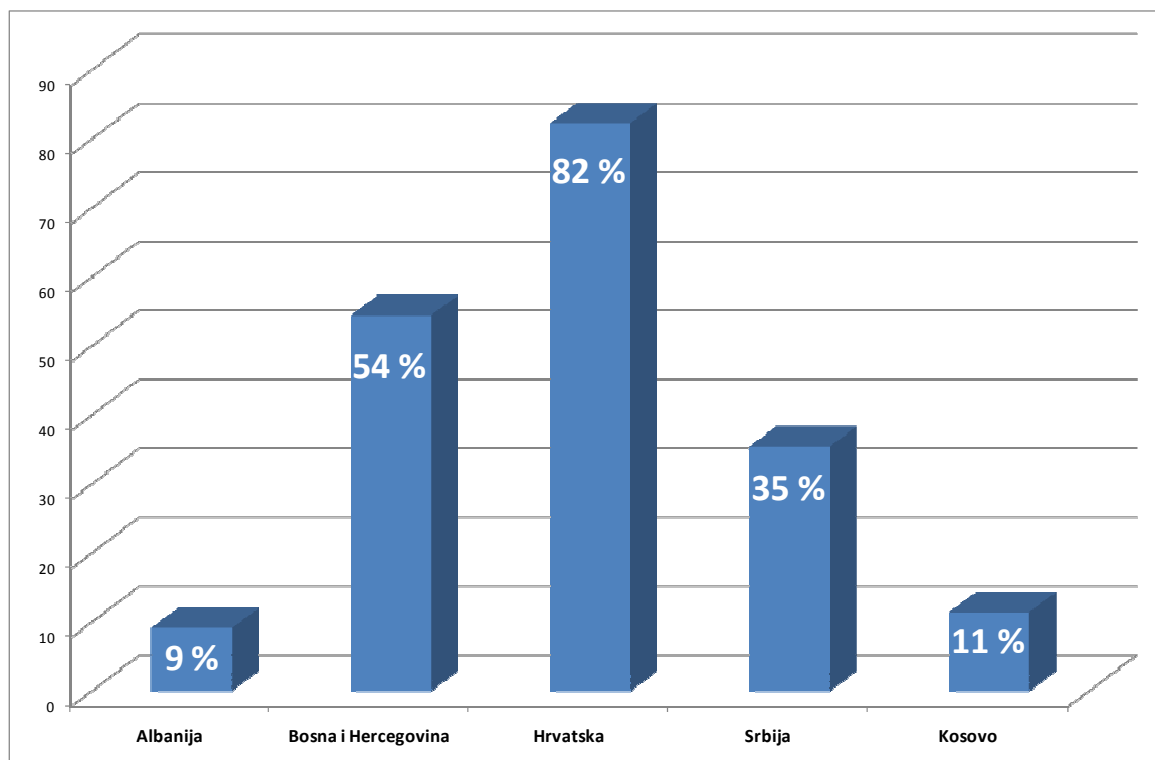
Povezivanje sa zajednicom koristi se tokom svih faza procesa protivminskog delovanja i pomaže da se obezbedi da sve ugrožene zajednice budu u potpunosti uključene u protivminske aktivnosti, kao i informisane o njima. U Bosni i Hercegovini, na primer, zajednice aktivno doprinose razvoju "Integriranih planova protivminskog delovanja".

Trendovi u nacionalnom vlasništvu i regionalnoj saradnji

Primarna odgovornost za ispunjavanje obaveza po Članu 5. Sporazuma o zabrani upotrebe mina leži na samoj državi žrtvi i sve veća konkurencija među državama žrtvama mina za dobijanje međunarodnih donacija dala je podsticaj regionalnim trendovima ka povećanju nacionalnog vlasništva nad protivminskim delovanjem.

Hrvatska je preuzela vođstvo u nacionalnom vlasništvu na Balkanu i u 2006. godini realizovala 82 procenta troškova svog programa za razminiranje iz nacionalnih izvora (nacionalni budžet, državna i lokalna administrativna tela i javne donacije). Međutim, Hrvatska je takođe upozorila da će bez kontinuirane podrške međunarodnih donatora njena sposobnost da ispuni pravne obaveze biti znatno otežana. Nacionalne i lokalne vlasti doprinele su programu protivminskog delovanja BiH sa oko 45 procenata ukupnog finansiranja protivminskog delovanja u 2006. godini.

Ostale zemlje u regionu od svojih vlada su dobile uglavnom sredstva u naturi putem tehničkog opremanja centara za razminiranje, plata i osiguranja zaposlenih i oslanjaju se uglavnom na međunarodne donacije. Kosovo je bila jedna od nekoliko teritorija koja je dobila više od traženog iznosa za finansiranje protivminskog delovanja. Finansiranje putem nacionalnih javnih donacija prisutno je samo u Hrvatskoj, preko projekata za razminiranje usmerenih ka razvoju.

Slika 5: Nacionalni doprinos programu za razminiranje

Donatori i deminerske organizacije na Balkanu vide regionalnu saradnju kao jedno od rešenja problema, naročito ako se imaju u vidu zajednička istorija regiona, slične strukture vlade, slični jezici i paralelne protivminske aktivnosti. Povrh toga, svi programi protivminskog delovanja na Balkanu su pod civilnom kontrolom – Komisija za razminiranje **Bosne i Hercegovine** pod Ministarstvom civilnih poslova i komunikacija BiH nadzire Centar za uklanjanje mina u Bosni i Hercegovini (BHMACE) kao državni organ; Savet **Hrvatskog** centra za razminiranje deluje kao nacionalno telo koje koordinira rad Hrvatskog centra za razminiranje (HCR); **Albanski** odbor za razminiranje (AMAC), interministarsko telo, služi kao “izvršno telo i telo koje kreira politiku za razminiranje” koju primenjuje Izvršno veće za razminiranje u Albaniji (AMAE).

U **Makedoniji**, Direktorat za zaštitu i spasavanje obavlja čišćenje mina i uklanjanje eksplozivnih sredstava (EOD) preko Jedinice za humanitarno razminiranje Ministarstva odbrane i vatrogasnih jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova. Kancelarija koordinatora **Kosovskog** zaštitnog korpusa odgovorna je za razminiranje i sva pitanja u vezi sa uklanjanjem eksplozivnih sredstava (EOD), pod direktnom vlašću Specijalnog predstavnika Generalnog sekretara UN-a. **Crna Gora**, kao deo svog sistema vlade koji je još uvek u povoju, stvara “odeljenje za ekstremne situacije i civilnu bezbednost” u Ministarstvu unutrašnjih poslova za koje se očekuje da će biti odgovorno za koordinaciju razminiranja, što je do sada sprovodio Regionalni centar za podvodno razminiranje (RCUD), osnovan 2002. godine.

Imajući u vidu sukobe koje su zemlje na Balkanu iskusile u protekle dve decenije, biće potrebno vreme da se regionalna saradnja u potpunosti razvije. Zemlje na Balkanu moraju još da usklade operativne standarde rada, strategije i upravljanje podacima, što bi olakšalo akreditaciju

deminerskih organizacija i zajedničke aktivnosti koje vode ka podeli troškova i uštedama finansijskih sredstava.⁸ Očekuje se da će se izmenom radnog zakonodavstva u Hrvatskoj, na primer, olakšati razmena resursa za razminiranje sa susedima.

Kako god, kamen temeljac je već postavljen na nekim mestima. Savet za koordinaciju protivminskog delovanja u jugoistočnoj Evropi (SEEMACC), formiran 2000. godine, pospešuje saradnju, mada uglavnom na političkom nivou. Međunarodna fondacija za razminiranje i pomoć žrtvama mina (ITF) uvela je novi elemenat u situaciji na Balkanu i otvorila prostor za regionalnu saradnju preko finansiranja i tenderskih procedura – uglavnom zahvaljujući sporazumu sa SAD-om o dupliranju sredstava po principu dolar-za-dolar.

Nekoliko deminerskih organizacija aktivno je na regionalnom nivou. **Norveška narodna pomoć (NPA)** radi na čišćenju sa obe strane hrvatsko-srpske granice sa deminerima iz obe države. Hrvatski centar za razminiranje pružio je pomoć crnogorskom RCUD-u u obavljanju izviđanja na albanskoj granici. NVO **Stop Mines** i **UXB Balkans** iz Bosne i Hercegovine, **Enigma** i **DOK-ING razminiranje** iz Hrvatske radili su na projektima za razminiranje minskih polja i čišćenje kasetnih bombi u Srbiji i Crnoj Gori. Centar za testiranje, obuku i razvoj (**CTRO**) Hrvatskog centra za razminiranje preuzima na sebe regionalnu ulogu u testiranju opreme za razminiranje, Regionalni centar za podvodno razminiranje (**RCUD**) iz Crne Gore ima regionalnu ulogu u podvodnom razminiranju, **Centar za obuku pasa u Konjicu** obučava pse i za region i za zemlje van njega.

Regionalni pristup na Balkanu pomogao je da troškovi razminiranja budu dramatično smanjeni, kao i da se redukuje pojava površine koja je čišćena a za koju se pokazalo da uopšte nije zagađena bilo kakvim eksplozivnim sredstvima. U 1996. godini cena po m² iznosila je obično oko 3 € (iako je ponekad bila znatno veća). Sada se spustila na 1-2 € u BiH i 1.1 € u Hrvatskoj.⁹ Dalje građenje regionalne saradnje moglo bi dovesti Balkan bliže cilju oslobađanja regiona od mina i opasnosti od eksplozivnih ostataka rata.

Fusnote

---

¹ Mapu obezbedila Međunarodna fondacija za razminiranje i pomoć žrtvama mina (ITF). Podaci o minskoj situaciji na mapi nisu ažurirani od 2004. godine s obzirom da regionalni centri za razminiranje nisu dostavili ažurirane podatke od tada. Informacija dobijena u telefonskom razgovoru sa Iztokom Hočevarem, ITF, 21. septembar 2007.

² Nema podataka o veličini sumnjive zagađene površine u Albaniji i Crnoj Gori nakon okončanja neprijateljstava i stoga je ona prikazana kao nula. Podaci o procenjenoj veličini sumnjive površine po prestanku sukoba uzeti su iz publikacije "Upravljanje rizikom u planiranju protivminskog delovanja", Darvin Lisica, 2006., str. 107.

³ Ovo uključuje Norvešku narodnu pomoć (NPA), Stop Mines i UXB Balkans iz Bosne i Hercegovine, Enigm i DOK-ING razminiranje iz Hrvatske.

⁴ Telefonski razgovor sa Miljenkom Vahtarićem, zamenikom direktora, Hrvatski centar za razminiranje, 26. oktobar 2007.

⁵ BHMAC: Izveštaj o protivminskim akcijama za 2006. Godinu; Plan protivminskih akcija za 2007.godinu - Nacrt

⁶ Telefonski razgovor sa Slađanom Košutić, savetnikom za međunarodnu saradnju, Centar za razminiranje u Srbiji, 30. septembar 2007.

⁷ <http://news.sawf.org/Lifestyle/40894.aspx>, podaci od 15. avgusta 2007.

⁸ Ian Mansfield, "Prilike za regionalnu saradnju u protivminskom delovanju u jugoistočnoj Evropi", *Journal of Mine Action*, Izdanje 7.2, avgust 2003.

⁹ Podaci o cenama po m² uzeti iz godišnjih izveštaja BHMAC-a i HCR -a.